

RECENZIE

Jaroslav HROCH: Filozofická hermeneutika v dejinách a súčasnosti. Brno 1997, 204 s.

Každý, kto sa venuje problematike umenia alebo kultúry, sa nemôže vyhnúť stretnutiu s hermeneutikou. Hermeneutika prekonala vývin od metódy či umenia interpretácie textu až k osobitnej forme ontológie zameranej na pochopenie povahy bytia. Metamorfózy hermeneutiky v časovom horizonte od prelomu 18. a 19. storočia až po súčasnosť starostlivo mapuje kniha známeho brnianskeho odborníka na hermeneutiku Jaroslava Hrocha. V úvode však treba poznamenať, že autor sa koncentruje skôr na výklad a priblíženie hermeneutiky v zmysle špecifickej metafyziky, než na deskripciu pravidiel a postupov chápania, ktoré sú podstatným znakom hermeneutickej metódy. Okrem precízneho úvodu a zhrňujúceho záveru sa hermeneutická problematika tematizuje v troch relatívne samostatných kapitolách.

Prvá kapitola (*Problém rozumění a vznik novověké filosofické hermeneutiky*, s. 12-37) artikuluje koncepcie chápania v nemeckej kultúre z prelomu 18. a 19. storočia, pričom hlavný dôraz sa kladie na deskripciu a objasnenie teórií chápania z 19. storočia. J. Hroch opodstatnene pripomína aj rôzne významy, ktoré sa s termínom "hermeneutiky" počas jej metamorfóz spojili (s. 12). Hoci hermeneutika sa pôvodne napájala z filologických zdrojov spätých s interpretáciou náboženských textov a antických pamiatok, v danom období dochádza k obratu v tom, že záber hermeneutickej interpretácie čerpá z nových stimulov. Pozoruhodný je J. Hrochov prístup k W. von Humboldtovi, ktorého pokladá za pôvodcu "linguistic turn", ktorým sa realizoval odklon od klasicistického rozumu v smere príklonu k živlu reči, jazyka (s. 21-27). S filologickou tradíciou je spojený aj F. D. Schleiermacher, ktorému patrí autorstvo jedného z kľúčových pojmov hermeneutiky - hermeneutického kruhu. V novom svetle práca približuje nemeckého historika J. O. Droysena, ktorý formuloval svojbytnosť predmetu a metódy historického poznania, pričom nerozlíšil len **Verstehen** od naturalistického vysvetlenia **Erklären**, ale aj chápanie **Verstehen** od špekulatívnej metódy **Erkennen** filozofie a teológie. Mnohé pojmy hermeneutiky, napríklad vzťah (**Zusammenhang**), účinok (**Wirkung**), znovuprežitie (**Nacherleben**) a i., ktoré sa so značnou dávkou kliše pripisujú W. Diltheymu, vlastne koncipoval Droysen.

V druhej časti knihy (*Hermeneutika a evropská filosofie 20. století*, s. 38-127) sa skúma posun ťažiska v uvažovaní o chápaní od metódy či umenia interpretácie k hermeneutike bytia. V centre pozornosti sa, prirodzene, ocitá M. Heidegger a H. G. Gadamer. Heideggerov prístup k ontologickým základom rozumenia, temporálnosť ľudskej existencie a jej štruktúra inšpirovali Gadamera k rozvíjaniu chápania ako spôsobu realizácie dejinnosti ľudskeho bytia. Jeho dielo *Wahrheit und Methode* vnieslo nový, svieži vietor do diskusií o možnostiach a hraniciach hermeneutiky bytia. J. Hroch stručne naznačuje a periodizuje tri hlavné etapy polemík o hermeneutike

a uvádza jednotlivých predstaviteľov aj oponentov hermeneutiky. Pripomína, že alternatívu ku Gadamerovmu projektu reprezentuje E. Betti, ktorý sa snažil o rehabilitáciu textu a rekonštrukcie intencií autora. Druhá fáza diskusie o hermeneutike sa spája s menami K. O. Apela, P. Ricoeura, H. R. Jaussa a J. Habermasa. Inšpirácia sa hľadá a nachádza vo *Filozofických skúmaníach* Wittgensteina, v pragmatike Peircea, v psychoanalýze a teórii komunikácie. Na jednotlivých autoroch J. Hroch ilustruje, že voči hermeneutike rekonštrukcie a interpretácie sa formuje hermeneutika ako "podozrenie", ktorá smeruje k identifikácii deformácií v procese chápania a pochopenia. Vcelku možno danú etapu reflexií charakterizovať tak, že išlo o postihnutie a akcentovanie skôr etického, než filologického rozmeru chápania, ktoré predpokladá dialóg, komunikáciu, a že tento dôraz vyústil do kritiky moci a snahy postihnúť deformácie a šumy v chápaní. Z tejto perspektívy sa potom nanovo tematizujú problémy tradície, jedinečnosti, autenticity, horizontu, recepcie, odstupe, predsudkov atď. V tomto bode je priamo učebnicovou ukážkou Ricoeur. Čitateľ v druhej kapitole nájde aj obsažnú informáciu o polemike Gadamera s Derridom. Sympatickou črtou je pripomenutie sovietskych autorov V. S. Gorského a G. I. Ruzavina, ktorí sa z pozície marxizmu usilovali o teóriu chápania v rámci metodológie vied. Osobne si však myslím, že autor mohol dať priestor aj poľským filozofom a metodológom, ktorí rozhodne urobili aj na poli fenomenológie neprehlídnuteľný kus práce. Mám na mysli autorov ako S. Nowak, E. Mokrzycki a Z. Krasnodębski, ktorý je autorom knihy *Rozumienie ludzkiego zachowania* (1986).

Pre domáceho čitateľa asi bude najpríťažlivejšia tretia kapitola s názvom *Problém rozumění v soudobé anglo-americké filosofii* (s. 107-172), ktorá postihuje peripetie teórie rozumenia v prostredí, kde dominuje analytická filozofia. J. Hroch upozorňuje, že problematika chápania sa rozvíjala v anglo-americkej filozofii pod vplyvom novopozitívizmu a vyznačovala sa vcelku odmietavým vzťahom k možnostiam chápania ako zvláštnej metódy sociálneho a historického poznania (T. Abel). Zlom priniesla práca z pera P. Wincha *The Idea of Social Science and Its Relations to Philosophy* z roku 1958. P. Winch uplatnil v svojej koncepcii chápania Wittgensteinove pojmy životnej formy a jazykovej hry, ale na rozdiel od kontinentálneho uvažovania nekládol dôraz na dialogický aspekt chápania. V prácach Ch. Taylora sa pod vplyvom augustinovskej kresťanskej tradície objavuje silný eticko-kontemplatívny náboj chápania. Metodologicky aj ontologicky je pozoruhodné odlišenie tzv. brute data (hrubých dát) od brute facts (hrubých faktov). Hoci nám autor pripomína, že prvá práca v USA, ktorá reagovala, a dodajme, že kriticky, na hermeneutiku bytia, bola kniha E. D. Hirscha *Validity of Interpretation*, vplyv a asimiláciu európskych koncepcií chápania znamenal P. de Man. Z opisu názorov de Mana a H. Blooma je zrejmé, že v USA sa rozvíjajú hermeneutické motívy ruka v ruke s literárnou teóriou. Do popredia záujmu sa vysúva problematika tradície, komunikácie, interpretácie a dezinterpretácie. Práve so zreteľom na pojem tradície a jej funkcie v kultúre a sociálnom živote sa dá demonštrovať špecifickosť, ale aj odlišnosť anglo-americkej reflexie od kontinentálnej hermeneutiky. Záujmom o tradíciu, komunikáciu a antireprezentacionalizmom v otázke poznania a jazyka sa vyznačuje dielo R. Rortyho, ktorému je

venovaný záver tretej časti. Vo všeobecnosti možno tvrdiť spolu s autorom, že teórie chápania v rámci anglo-americkéj filozofie nadväzujú jednak na Wittgensteinove pojmy jazykovej hry a formy života (P. Winch, Ch. Taylor, P. de Man, H. Bloom), jednak na domáce pramene (R. E. Emerson, pragmatizmus), pričom sa tieto zdroje kombinujú s podnetmi psychoanalýzy, postmoderny a s ideami hermeneutiky bytia.

Kniha J. Hrocha ponúka zasväteného sprievodcu hermeneutických teórií, pričom šírka záberu nejde na úkor hĺbky a profesionálnej úrovne výkladu. Prirodzene, fakt, že autor pred čitateľom rozprestiera bohatú plejádu postáv a diel, nesie so sebou isté riziká. Ťažko možno napríklad akceptovať autorovo tvrdenie, podľa ktorého existuje afinita medzi funkciami a dimenziami horizontu (napríklad u Jaussa) a Popperovou koncepciou vývinu vedy, ako sa konštatuje na strane 101 a ešte v silnejšej podobe v poznámke pod čiarou na tej istej strane. Pokiaľ ide o hermeneutiku, len pripomínam Popperovu stať *Towards a Rational Theory of Tradition* (1949), ktorá ukáže nelegitímnosť danej konštatácie. Optika historika filozofie vedie J. Hrocha, prirodzene, k tomu, že preferuje interpretatívno-výkladovú metódu pred uvedením kritiky hermeneutiky, ktorú spomína viac-menej okrajovo. Okrem H. Alberta by si pozornosť v tomto smere zaslúžil azda W. Stegmüller. Tieto drobné pripomienky sú však len výsledkom podnecujúcej myšlienkovej intenzity Hrochovej knihy a neznižujú jej odbornú úroveň, vyjadrenú kultivovaným jazykom.

Hroch dokonale osvetľuje a približuje zmysel a osudy hermeneutiky v jej dvoch základných podobách: hermeneutika ako metóda a hermeneutika ako metafyzika. J. Hroch je vnímavý a pozorný aj k práci iných, zaznamenáva ich názory, uvádza a komentuje ich, čo treba osobitne vyzdvihnúť a v súvislosti s touto praxou vysloviť želanie, aby sa rýchlo udomácnila aj u slovenských autorov. Kniha dobre poslúži aj ako učebnicová literatúra.

Tatiana Sedová

Peter LUDLOW (ed.): Readings in the Philosophy of Language

A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge (MA) - London (UK) 1997, xviii + 1073 s.

Zostavovateľ Peter Ludlow v úvode k recenzovanej antológii vyslovuje smelú domnienku: „[...] filozofia jazyka iba nasleduje tradíciu ostatných odvetví filozofie, ktoré sa z nej vyčlenili do prírodných vied: fyziku, biológiu a, azda naposledy, kognitívnu psychológiu.“ (s. xiii) Výsledkom procesu tzv. *naturalizácie* filozofie jazyka by mala byť plnohodnotná lingvistická disciplína, ktorá by spĺňala kritériá vedeckosti. Ľahko, ba dokonca s istým pobavením si možno predstaviť reakciu filozofov najrozmanitejších záujmov a náture. Spektrum by sa mohlo začínať niekde medzi „ludlowovcami“, ktorí s nadšením pracujú na tomto projekte, a končiť sa najortodoxnejším filozofom, ktorý ešte stále neohrozene vyhlasuje, že ho zaujímajú skôr otázky ako odpovede.